

מצות הסיבה

רב דניאל שטיין

א. משנה פסחים (צט): - ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. [רשב"ם (שם) - עד שיסב כדרך בני חורין במטה ועל השלחן זכר לחירות]. [תוס' (שם) ד"ה עני - דסלקא דעתך דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות]. [חז"ל הגר"ח על הש"ס (שם) - ולכאורה מה ענין של שלחן אצל הסיבה, אלא ע"כ דזהו נכלל בהסבה דרך חירות שיהי' דוקא על השלחן, אבל אם יסב על המטה בלא שלחן לא הוי הסיבה. ולפ"ז כיון דבעינן שיסב על השלחן משום מצות הסבה א"כ שייך ג"כ שיהי' השלחן מסודר בכלים נאים משום מצות הסבה דרך חירות].

ב. שו"ע (סי' תע"ב סע' ב'): - יסדר שלחנו יפה בכלים נאים כפי כחו, ויכין מקום מושבו וישב בהסיבה דרך חירות. הגה: ואפילו עני שאין לו כרים ישב על הספסל. [משנ"ב (שם) - ר"ל ראשו מוטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השולחן וכו'. ואם אין לו ספסל והוא יושב על הקרקע (וכמו בארצות המזרח) גם כן צריך להסב על צד שמאל. עוד כתבו הפוסקים דאם סומך עצמו על ברכי חברו גם זה מיקרי הסיבה ע"פ הדחק אבל לא על ברכי עצמו דמיחזי כדואג].

ג. גמ' פסחים (קת): - הסיבת ימין לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. [רשב"ם (שם) - הסיבת ימין לאו שמה הסיבה. שהרי בימינו הוא צריך לאכול וכו'. ורבתי פירשו שמא יקדים קנה לוושט דושט הוי על צד ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הושט].

ד. גמ' פסחים (קת): - ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. איתמר מצה צריך הסיבה, מרור אין צריך הסיבה, יין, איתמר משמיה דרב נחמן צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא בתרתי כסי קמאי, הא בתרתי כסי בתראי. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא וכו', אדרבה תרי כסי בתראי בעו הסיבה וכו' תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה וכו', השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה. [תוס' (שם) ד"ה כולהו - וכל ד' כוסות צריכים הסיבה בשעת שתיה וצ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה]. [רא"ש (פ"י סי' כ') - ואם אכל בלא הסיבה לא יצא כדאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא משמע מיסב אין לא מיסב לא ואם אכל בלא הסיבה יחזור ויאכל בהסיבה וכן בכוס ראשון ושני אם לא שתה בהסיבה יחזור וישתה בהסיבה].

ה. רמב"ם (פ"ז חו"מ ה'ו-ה): - בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים וכו' לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וכו' אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב וכו', ואיתמר צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו ושאיר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך. [הגה"מ (אות ב') - רבי אב"ה כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני חרי אינן מסובין ואדרבה ישיבה כדרכן הויא דרך חירות אמנם יחידהא היא].

ו. גמ' פסחים (שם): - אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה, ואם אשה חשובה היא, צריכה הסיבה. בן אצל אביו בעי הסיבה. איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי, תא שמע, דאמר אב"י כי הוינן בי מר זגיןן אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף, אמר לן לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים. מיתבי כל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו, כי תניא ההיא בשוליא דנגרי, איבעיא להו שמש מאי, תא שמע, דאמר רבי יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, מיסב אין לא מיסב לא, שמע מינה בעי הסיבה, שמע מינה. [רשב"ם (שם) - מפני אימת בעלה וכפופה לן]. [תוס' (שם) ד"ה בפני - נראה דאביו והוא רבו נמי אין צריך דלא גרע מרבו אחר מיהו סתם אב מלמד לבנו תורה כדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף לא.) שהבן ירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה ואפי' הכי קאמר בפני אביו צריך הסיבה].

ז. ר"ן (כג. בדפי הרי"ף): - והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו בעו הסיבה. ואף על גב דבעלמא קיימא לן איפכא דכל ספקא דרבנן לקולא הכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא עבדינן לרווחא דמילתא כך פירשו ז"ל ולי נראה דעל כרחך בעי למיעבד הסיבה בכולהו דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרוייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי.

ח. גמ' מגילה (ה:): - והא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא. [ר"ן (ב. בדפי הרי"ף) - ולענין עיירות המסופקות אם הן מוקפין חומה מימות יהושע בן נון או לא הורו הגאונים ז"ל שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה מימות יהושע וקורין בהן בי"ד ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול ה"ל ספק של דבריהם ולקולא ונמצא פטורות בשניהם ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה לפיכך קורא בראשון ופטור בשני ודאמרינן בגמרא אטבריא והוצל שהיו קורין בהן בארבעה עשר ובחמשה עשר במדת חסידות היו נוהגין כן].

ט. רמ"א (שם סע' ד', וז') - וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות, אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב וכו'. ויש אומרים דבזמן הזה, דאין דרך להסב, כדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה.

י. שמות רבה (פר' כ' אות י"ח) - דבר אחר ויסב אלקים את העם מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויסב אלקים.

יא. גמ' ר"ה (כח.) - שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא.

יב. רבנו מנחם (פ"ז חו"מ) - ואם אשה חשובה היא כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית צריכה הסיבה א"נ שהיא חשובה בפני ה' אשה יראת השם בת גדולי הדור כוללת שבחי אשת חיל וזאת האשה אם נמנע מציאותה אף על פי שיש לה בעל צריכה הסיבה א"נ יש לפרש אינה צריכה הסיבה לפי שהיא טרודה בתיקון המאכל והכנתו פטרוה מהסבה כמו שפטרוה ממצות עשה שהזמן גרמא אבל אשה חשובה שיש לה עבדים ושפחות הטורדים בעניני המאכל והיא יושבת בקתדרה צריכה הסיבה.

יג. שו"ע (סי' תע"ב סע' ה') - בן אצל אביו צריך הסיבה, אפילו הוא רבו מובהק. תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק.

יד. שו"ע (יו"ד סי' רמ"ב סע' ט"ז, ול') - ולא יסב לפניו, אלא יושב כיושב לפני המלך. כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו, לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו, אינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים.